

DE COMING MEN VAN DE CPN

Goulooze, De Groot en de Komintern (1929-1930)

Gerrit Voerman

'Wanneer te zijner tijd het archief van de Kommunistische Internationale te Moskou wordt opengesteld voor histories onderzoek, zullen de hier verstrekte gegevens naar mijn stellige overtuiging door nog meer schriftelijke bewijsstukken worden bevestigd en uitgebreid.' Deze woorden schreef G. Harmsen, de historicus van het Nederlandse communisme, jaren geleden in de verantwoording bij zijn boek over Daan Goulooze.¹ Weinigen zullen er rekening mee hebben gehouden dat het Instituut voor Marxisme en Leninisme (IML), dat het Komintern-archief herbergde, ooit zijn poorten zou openen. Na de ondergang van de Sovjet-Unie, als gevolg van de mislukte staatsgreep tegen president Gorbatsjov in augustus 1991, gebeurde het onwaarschijnlijke. Het IML werd omgedoopt tot het *Rossijskij Tsentr Chranenija i Izoetsjenija Dokumentov Novejszej Istorii* (RTsChIDNI - Russisch Centrum voor Conservering en Studie van Archieven voor Moderne Geschiedenis), en het Komintern-archief werd toegankelijk voor onderzoek - zij het met de nodige restricties.

In deze bijdrage worden de eerste voorlopige resultaten gepresenteerd van het onderzoek in de archieven van de Komintern.² Onderwerp is de machtswisseling in de Communistische Partij in Nederland (CPN) in de jaren 1929-1930.³ In deze periode zette Moskou de partijleiding naar haar hand en kwam de CPN onder curatele van de Komintern te staan. Dit liep uit op de 'bolsjewisering' van de partij, waarbij deze werd omgevormd 'tot een geheel naar Russisch model ingerichte gedisciplineerde organisatie, bestuurd door onvoorwaardelijk volgzame uitvoerders van de Russische wensen'.⁴

In het onderstaande wordt eerst kort ingegaan op de politieke lijn en de organisatie van de Komintern. Daarna komt het conflict in de CPN aan bod en de wijze waarop Moskou in de partij ingreep. De meeste aandacht gaat daarbij uit naar de twee talenten die in de woelige jaren 1929-1930 naar voren kwamen: de 28-jarige D. Goulooze en de 30-jarige P. de Groot. Bij de wisseling van de wacht werden zij gewogen en te licht bevonden - althans aanvankelijk. Later in de jaren dertig zouden beiden in de CPN een prominente functie gaan vervullen: Goulooze meer achter de schermen, De Groot voor het voetlicht. Dit artikel gaat vooral in op hun beider valse start, op basis van tot dusverre onbekende documenten uit het Komintern-archief.

Zesde Wereldcongres van de Komintern in 1928

De Communistische Internationale - hier aangeduid met haar gebruikelijke Duitse afkorting Komintern - was in maart 1919 opgericht. Kort daarna trad de CPN tot deze organisatie toe. De aangesloten partijen werden 'secties' genoemd. Zij hadden zich te richten naar de besluiten van het Wereldcongres en het Uitvoerend Comité (EKKI) van de Komintern. In de loop van de jaren twintig begon de Komintern meer en meer een instrument te worden van de Communistische Partij van de Sovjet-Unie (CPSU). Deze ontwikkeling kende een voorlopig hoogtepunt op het Zesde Wereldcongres, dat in de zomer van 1928 in Moskou werd gehouden.

Op dit congres had een koersverlegging plaats, die direct verband hield met de politieke ontwikkelingen in de Sovjet-Unie. Stalin had na een langdurige machtsstrijd zijn tegenstrever Trotski uitgeschakeld. Vervolgens ging hij over tot de gedwongen collectivisatie van de landbouw en een politiek van geforceerde industrialisatie. De oppositie tegen dit beleid werd als het 'rechtse gevaar' afgeschilderd.

In het kielzog van de CPSU radicaliseerde ook de Komintern. Het congres constateerde dat de tijdelijke, 'relatieve' stabilisering van het kapitalisme in de jaren twintig was beëindigd en dat er een 'derde periode' was aangebroken. Door economische crises en verscherpte uitbuiting zou de arbeidersklasse radicaliseren. De kans op oorlogen zou toenemen, waarbij de Sovjet-Unie gevaar liep te worden aangevallen door het imperialisme. De Komintern brandmerkte verder de sociaal-democratische partijen als de belangrijkste steunpilaren van het kapitalisme. Tegen deze 'sociaal-fascisten' - het hoofdgevaar voor de arbeidersbeweging - moest een vuist worden gemaakt. Wat betreft de vakbeweging proclameerde de Komintern dat de radicale arbeiders zich binnen de vakbonden moesten organiseren. In Nederland leidde dit tot de 'Rode Vakbewegings Oppositie' (RVO). Deze moest de politiek van de vakbonden van binnenuit beïnvloeden, of - als dat niet lukte - op eigen initiatief 'strijdleidingen' vormen.⁵ Binnen de eigen gelederen dienden de communistische partijen de strijd aan te binden tegen de 'rechtsen' - zij die niet aan de nieuwe lijn wilden - en de 'verzoeners' - de tegenstanders van hard optreden tegen de rechtse oppositie.

Opbouw Komintern-apparaat

Op verschillende niveaus in het Komintern-apparaat bemoeide men zich met de nationale secties. Het *Politsekretariat* was een van de machtigste organen van de Komintern. Alle politieke beslissingen passeerden deze instantie. Hierbij steunde het op de 'landensecretariaten'. Deze afdelingen hielden zich met een aantal partijen uit een bepaald geografisch gebied bezig. De CPN ressorteerde in 1928 onder het Middeneuropees Landensecretariaat (MELS) - samen met de communistische partijen van Duitsland, Tsjecho-Slowakije,

Oostenrijk, Hongarije en Zwitserland. Het MELS was een onderdeel van het centrale Komintern-apparaat in Moskou. Het had onder meer tot taak om de besluiten van de leidende instanties van de Komintern ten aanzien van de secties voor te bereiden en om op de uitvoering van die besluiten toe te zien. Tegelijkertijd met de radicalisering werd de greep van de Komintern op de aangesloten partijen verstevigd. Veel meer dan voorheen werd nu de parlementaire opstelling van de partijen of hun tactiek ten aanzien van de vakbonden in Moskou bepaald. Ontwerp-resoluties kwamen uit de koker van de Komintern, of werden door het apparaat grondig gecontroleerd. Een steun voor de controle op de Europese secties vormde het in 1928 in Berlijn gevestigde Westeuropes Bureau (WEB). De Bulgaar G. Dimitrov gaf hieraan onder de naam Helmuth vanaf mei 1929 leiding. Aan het einde van dat jaar ontving de CPN evenals andere Europese partijen een brief, waarin de Komintern de bevoegdheden van het WEB uit de doeken deed. Deze waren niet gering. Het Berlijnse bureau kon in eigen naam aan de partijen directieven doen toekomen, vertegenwoordigers van deze partijen uitnodigen naar Berlijn te komen, of instructeurs de partijen ter plaatse laten bezoeken (eventueel als vertegenwoordigers van het EKKI op partijbijeenkomsten). Deze activiteiten van het WEB hadden plaats op aanwijzing van het *Politsekretariat* in Moskou, maar in dringende gevallen had men in Berlijn volmacht om zelf besluiten nemen.⁶ Het WEB fungeerde zo in feite als voorpost van het internationale centrum in Moskou.

De CPN na het Zesde Wereldcongres

Na het Zesde Wereldcongres van de Komintern was er in de CPN niet veel veranderd. De leiding - bestaande uit partijsecretaris P. Bergsma, de man achter de schermen R. van Riel, L. Seegers en partijvoorzitter en Tweede-Kamerlid L. de Visser - liep zich bepaald niet het vuur uit de sloffen om de koerswending in Nederland door te voeren. De teneur van de rapporten die de Komintern-instructeurs in 1929 verzonden, was dat de politieke discussies in de CPN in de regel niet erg hoogstaand waren en dat de Nederlandse communisten de reikwijdte van de besluiten van het Wereldcongres nog steeds niet begrepen. Zo werd de radicalisering van de 'derde periode' onderschat en een te zwaar accent gelegd op de parlementaire activiteiten. Dit 'parlementarisme' en 'legalisme' ging ten koste van de bedrijfs- en vakbondsarbeid, hetgeen tot uiting zou komen in 'passiviteit' bij economische conflicten.

Ook in organisatorisch opzicht functioneerde de partij gebrekkig. De scheuring in 1926, toen partijleider D. Wijnkoop met een groot aantal getrouwen was opgestapt, speelde de partij parten. Op 3 juli 1929 behaalde de door de Komintern gesteunde CPN bij de Tweede-Kamerverkiezingen een benauwde overwinning op de door Wijnkoop aangevoerde concurrerende partij. Bovendien stagneerde het ledental van de CPN: begin 1927 telde zij

1200 leden; twee jaar later was dat zelfs wat gedaald tot 1146. Verder was de door Moskou geëiste omschakeling op bedrijfs- en stratencellen nog niet echt van de grond gekomen.

WEB-instructeurs

Al met al had de Komintern veel reden tot ongenoegen over het functioneren van de Nederlandse sectie. Vanaf 1929 begon Moskou zich meer met de CPN te bemoeien. Het WEB fungeerde daarbij als pottekijker. Diverse instructeurs werden voor kortere of langere tijd naar Nederland gestuurd: Alarich, de in 1901 in Hamburg geboren Richard Gyptner, secretaris van het WEB die zich ook tooide met de naam Magnus;⁷ Wilhelm Florin, in 1894 geboren, in 1924 lid van de Duitse Rijksdag geworden; de Engelstaligen Ferguson en Neptun (alias Robert) - van hen zijn (nog) weinig nadere gegevens bekend; en ten slotte Silvio. Deze in 1892 in Basel geboren Zwitser werkte voor de *Orgabteilung* van de Komintern. In Nederland noemde hij zich Moritz, maar zijn eigenlijke naam was Sigi Bamatter.⁸ Van de hier genoemden verbleef hij in 1929 en begin 1930 het meest in Nederland. De meeste instructeurs hadden van hun Nederlandse geestverwanten bepaald geen hoge dunk; hun kwalificaties liepen uiteen van 'niet zeer hoogstaand' (Florin), 'treurig' (Alarich) tot 'om te huilen' (Silvio).

Zoals gezegd hadden de instructeurs uitgebreide bevoegdheden. Zij hadden tot taak de besluiten van de Komintern in de CPN door te voeren en fouten te corrigeren. Zij mengden zich in de partijdiscussies, pasten ontwerp-resoluties aan en maakten rapporten op van de toestand die ze in de partij aantroffen. Hun verslagen bereikten vaak via het WEB het Komintern-apparaat in Moskou. Mede op basis van deze informatie poogden Berlijn en Moskou te interveniëren in de CPN, door open brieven, vertrouwelijke directieven of geheime instructies.

Reesema

In Moskou belandden de door het WEB doorgestuurde rapporten van de instructeurs doorgaans op het bureau van W. van Reesema. Hij maakte deel uit van het MELS en was voor zover bekend de enige Nederlander die in het centrale Komintern-apparaat werkzaam was. In Moskou, waar hij omstreeks 1923 was neergestreken, noemde hij zich doorgaans eenvoudigweg Reesema. Hij woonde in Hotel Lux, met veel andere medewerkers van de Komintern. Reesema kreeg de Nederlandse communisten vaak over de vloer, wanneer deze in Moskou waren. Tot zijn werkzaamheden behoorde het 'volgen' van de CPN. Hij vatte onder meer de binnenkomende rapporten samen voor zijn superieuren, soms met zijn persoonlijke mening erbij. Reesema's positie was niet onaanzienlijk, zo beschrijft Olink: 'hij zat als een spin in het web, zeker toen hij ook nog verbindingsman werd bij de Profintern, de door Moskou

gedomineerde internationale vakbeweging. Door zijn dubbelfuncties probeerde hij steeds weer de communistische politiek in Nederland te beïnvloeden...'.⁹ De Groot had weinig met Reesema op, zo bleek later althans uit zijn herinneringen: 'Reesema's houding echter wekte weerzin bij mij op. Hij was, zoals men zegt, een uitslover. Hij genoot blijkbaar van de jacht op "afwijkingen" en probeerde de bezoekers uit Nederland in die geest te beïnvloeden.'¹⁰

Door de Nederlandse partijleiding werd Reesema niet geheel vertrouwd. Eind 1928 drong Bergsma er in gebrekkig Duits bij het presidium van het EKKI op aan 'Massnahmen nehmen zu wollen, damit der Genosse van Reesema bei der Behandlung von Angelegenheiten der hollaendischen Bewegung betreffend gaenzlich auszuschliessen'.¹¹

Verzet tegen de partijleiding

Bij haar bemoeienis met de CPN kon de Komintern gebruik maken van een malcontente stroming binnen de partijleiding. In maart 1929 woonde Alarich een zitting bij van het Centraal Comité, het partijbestuur van de CPN. Hij signaleerde dat er over het partijsecretariaat en vooral over Bergsma veel ontevredenheid heerste, waarbij hij met name de partijbestuursleden A.S. de Leeuw, N. Beuzemaker, G.J. van Munster, Goulooze en Van Wijngaarden noemde. De beide laatsten kunnen echter niet (blijvend) tot de oppositie worden gerekend. Het lot van Goulooze komt hieronder nog uitgebreid aan de orde. Van Wijngaarden raakte na het tiende plenum van het EKKI - dat in juli 1929 werd gehouden - in conflict met Moskou. Dit gebeurde vlak nadat hij in het partijsecretariaat was verkozen als verantwoordelijke voor het vakbondswerk. Van Wijngaarden maakte geen geheim van zijn twijfels over de politiek van de Komintern. Naar aanleiding van de val van Tomski zei hij: 'Das "Hosannah" und "kreuzigt ihn" in der Komintern verschiedener Personen gegenüber, ist verderblich'.¹² Later zou hij soortgelijke opmerkingen maken toen Bocharin aan de kant werd geschoven.

Tot de belangrijkste exponenten van de groep der malcontenten kunnen inderdaad De Leeuw, Beuzemaker en Van Munster, alsmede de in het rijtje van Alarich ontbrekende L. van Lakerveld gerekend worden. Zij richtten hun pijlen vooral op partijsecretaris Bergsma, waarbij de twee eerstgenoemden zich wel als de scherpste critici profileerden. Met de nodige regelmaat nam De Leeuw de gebrekkige organisatorische vaardigheden van de partijsecretaris onder vuur. Beuzemaker weigerde samen met Bergsma zitting in het secretariaat te nemen. Twee keer legde hij een dringend verzoek van het WEB naast zich neer. Deze critici stonden allen geheel op de lijn van de Komintern. Doorgaans konden zij op de steun van Silvio rekenen, die in de zomer van 1929 geruime tijd in Nederland verbleef en veelal bij Van Lakerveld logeerde.¹³

Tegenover deze groep stond de partijleiding, bestaande uit Van Riel,

Bergsma en Seegers. Zij had de nieuwe lijn van Moskou niet echt in de praktijk gebracht, maar kante zich aanvankelijk zeker niet tegen de Komintern. Gezien de organisatorische zwakte van de CPN had het MELS de taktiek uitgestippeld om een zo groot mogelijk deel van de partijleiding van de Komintern-lijn te overtuigen.¹⁴ De eerste bij wie deze werkwijze werd beproefd, was Seegers geweest. Na zijn bezoek aan Moskou om het tiende plenum van het EKKI bij te wonen, draaide hij bij. Hij had over de uitslagen van de Tweede-Kamerverkiezingen verslag uitgebracht aan het MELS. Op de zitting, die onder voorzitterschap stond van W. Ulbricht, was ook Reesema. Na de gesprekken vermoedde het MELS dat Seegers 'im allgemeinen gegenüber denjenigen Genossen, die eine schwankende Haltung einnehmen, den Standpunkt der KI verteidigen wird'.¹⁵ Eenmaal thuisgekomen zou Seegers zelf zeggen dat hij was 'opgefrist' over de besluiten van het Zesde Wereldcongres.

Kristallisatie van de 'rechtse groep'

Tegen het einde van 1929 begon de perceptie van het 'rechtse gevaar' steeds meer samen te vallen met de kritiek op het slechte functioneren van de partijtop. De schakel tussen deze politieke kwalificatie en organisatorische onvrede vormde de beschuldiging van 'passiviteit'. De Leeuw formuleerde het in een brief aan het partijsecretariaat aldus: 'Wenn es wahr ist, dass bei uns die rechte Gefahr die Form der Passivität und der Nichtdurchführung angenommener Beschlüsse annimmt, so ist die Frage der Verbesserung der Leitung in diesem Augenblick die zentrale Frage der Partei.'¹⁶

Hoewel er inmiddels al wel 'rechtse elementen' als Van Wijngaarden en Van Riel waren gesignaleerd, bleef de Komintern nog geruime tijd van mening dat er in de CPN geen sprake was van een georganiseerde 'rechtse groep'. Nog op 29 november 1929 schreef het WEB aan de CPN: 'In Euer Partei besteht keine festgefügte opportunistische Fraktion, die der Partei ihr eigenes rechtes Programm entgegengestellt hat'.¹⁷ Anderhalve maand later was de toestand evenwel ingrijpend veranderd. Er zou zich nu een rechtse factie hebben gevormd, waartegen een aantal partijleden een opportunistische, 'versöhnlerische' houding zou aannemen. Van een beoordelingsfout van de Komintern was echter geen sprake geweest. 'Diese rechten und versöhnlerischen Elemente haben eine frühere Feststellung der KI und das WEB, dass es in der holländischen Partei keine deutlich wahrnehmbare rechte Fraktion mit eigenem Programm gibt, dazu ausgenutzt, die Partei darüber zu täuschen dass in der KPH eine rechte Gruppe existiert, die Gegner der von der KI für die gegenwärtige Periode festgestellten Taktik ist, gegen ihre Uebertragung in Holland ist, zwar allen Beschlüssen zustimmt, aber die Anwendung und Durchführung dieser Linie in Holland sabotiert'.¹⁸

Van Riel

Tot de rechtse groep behoorden in de eerste plaats Van Wijngaarden en Van Riel. Zij werden samen in de politieke resolutie van het partijbestuur voor het congres van februari 1930 openlijk aan de schandpaal genageld.¹⁹ Van Riel werd door Silvio beschreven als iemand die 'ziemlich offen (zynisch und gehässig), wenn auch in sehr schlauer Weise (er ist eben ein geriebener Opportunist) gegen die Beschlüsse des VI. Weltkongresses intrigiert'.²⁰ Van Riel kon de neiging niet onderdrukken Silvio weerwerk te leveren. Hij was van mening dat de Komintern de CPN wel van fouten kon betichten, maar dat zij de hand ook in eigen boezem diende te steken. Hij kon schamerend doen over de *Linientreue* van sommige mede-partijleiders. Nadat eenmaal in januari 1930 de diagnose van een goed georganiseerde rechtse fractie was gesteld, werd hij door Silvio aangewezen als 'spiritus rector'.²¹ Uiteindelijk werd hij uit de partij gezet.

De tamelijk onafhankelijke opstelling die Van Riel ten aanzien van de Komintern etaleerde en zijn roeyement laten zich moeilijk rijmen met de veronderstelling dat hij werkzaam zou zijn geweest voor de GROe, de inlichtingendienst van het leger van de Sovjet-Unie. De journalist Cornelissen, van wie deze veronderstelling afkomstig is, wijst er echter op dat zo'n roeyement schijn kan zijn.²²

De Visser

Met De Visser ging het *Politsekretariat* behoedzaam om. Als parlementair boegbeeld trof de kritiek van legalisme en parlementarisme hem in de eerste plaats. Vooral het feit dat hij - evenals Van Riel - de Komintern ervan had beticht zelf ook fouten te maken, viel niet goed. De Visser was in het geweer gekomen tegen de beschuldiging van Moskou dat het verkiezingsprogramma 'opportunistische onduidelijkheden' bevatte. De CPN-lijsttrekker wees de Komintern erop dat zij het ontwerp eerder had goedgekeurd en zich dus vergist moest hebben. Daarnaast zou De Visser - volgens Silvio - zich ook tegen de nieuwe tactiek van de Komintern kanten, aangezien deze 'fuer Holland undurchfuerbar sei'.²³

Het *Politsekretariat* beseftte echter kennelijk dat de CPN moeilijk zonder haar populaire voorman kon. 'Bezüglich De Visser Bemühungen, ihn von unserer Linie zu überzeugen und ihn zum Kampf gegen rechte Tendenzen veranlassen, dabei auch De Vissers Fehler offen kritisieren', zo luidden de directieven. Begin januari 1930 herhaalde het *Politsekretariat* dit standpunt nog eens. Kennelijk schrok men ervoor terug om De Visser openlijk in het rechtse kamp te plaatsen. In de ontwerp-brief van het presidium van het EKKI werd De Visser weliswaar in één adem met Van Riel en Van Wijngaarden genoemd als partijbestuurders bij wie zich 'offene und verkappte rechte Tendenzen zeigten',²⁴ maar toen de open brief eind januari in de

Tribune werd gepubliceerd, werd zijn naam niet meer genoemd.

De taktiek was derhalve De Visser los te weken van de rechtsen. Zonder dat hij het in de gaten had, werd De Visser door de Komintern ingepakt. Met hem moest worden 'gemanoeuvreed', aldus de instructies van het WEB.²⁵ In januari hadden Silvio en Ferguson enkele gesprekken met hem. Eerst zou hij wat hebben gesputterd, maar daarna zou hij zich toch voor het Komintern-standpunt hebben laten winnen.²⁶ Vlak daarna ging hij op bezoek bij het WEB in Berlijn, waar de laatste plooiën werden rechtgestreken.²⁷

Goulooze kandidaat-partijsecretaris

Na zo bijna een jaar te hebben aangemodderd, besloot de Komintern begin 1930 de knoop door te hakken. Met het oog op het komende partijcongres werd ingrijpen noodzakelijk geacht. Op 6 januari kwam het *Politsekretariat* bijeen. Bovenaan de agenda stond de 'Holländische Frage'. Het *Politsekretariat* nam een aantal instructies aan, bestemd voor het WEB. Voornaamste taak voor de delegatie van het WEB in Nederland was het doorzetten van een scherpe wending in de politieke lijn van de CPN. Daartoe diende de partijleiding gezuiverd te worden van alle 'rechten, versöhnlerischen und passiven Elemente'. Als plaatsvervangers kwamen alleen personen in aanmerking, die 'seit dem X. Plenum die Linie der KI bedingungslos vertreten haben'. Daartoe werden onder meer De Leeuw, Beuzemaker, Van Lakerveld en Van Munster gerekend, maar ook C. Schalker, De Visser, en - nota bene - Seegers. Het laatste directief van het *Politsekretariat* luidde, dat de WEB-delegatie het Centraal Comité van de CPN 'behulpzaam' moest zijn bij de samenstelling van een goed functionerend partijsecretariaat. 'Wir schlagen vor, den für diese Arbeit unfähigen Parteiangestellten Bergsma durch den Genossen Goulooze zu ersetzen'.²⁸

Dat Goulooze door het *Politsekretariat* als partijsecretaris werd aangewezen, was nogal verrassend. Op het moment van de voordracht was hij 28 jaar. Zijn politieke ontwikkeling had hem via de syndicalistische en anarchistische jeugdbeweging in 1925 naar de CPN gevoerd. Goulooze werd datzelfde jaar secretaris van de Communistische Jeugd Bond (CJB) en bleef dat tot 1929. Onder zijn leiding kwam de CJB tot bloei. In 1928 werd hij qualitate qua lid van het partijbestuur (later Centraal Comité geheten).²⁹ Wat later trad hij toe tot het politiek bureau.

Goulooze mocht dan wel op betrekkelijk jeugdige leeftijd zijn sporen als organisator verdiend hebben, in de rapporten van Silvio was daarvan echter weinig terug te vinden. De Leeuw, Beuzemaker of Van Lakerveld kregen hierin veel meer positieve aandacht. Als Goulooze al genoemd werd, dan was het meer in negatieve zin: op belangrijke momenten zou hij zich aan stemmingen onttrekken, of zich in de discussies op de vlakke houden. Toch was er op het eerder genoemde drietal ook het een en ander aan te merken: De Leeuw was wellicht te zeer intellectueel om aan een communistische

partij leiding te geven; Beuzemaker had tot twee keer toe een inbreuk gemaakt op de partijdiscipline door te weigeren om zitting te nemen in het secretariaat; en Van Lakerveld zou niet goed bij de achterban liggen.

Het heeft er alle schijn van dat Goulooze vooral door het Komintern-apparaat in Moskou - lees Reesema - naar voren is geschoven. Hoogstwaarschijnlijk hebben beiden elkaar gesproken, toen Goulooze in november 1929 in Moskou de viering van het tienjarig bestaan van de Kommunistische Jugend Internationale (KJI) bijwoonde. Tijdens zijn bezoek bracht Goulooze ook verslag uit aan het MELS over de enkele weken eerder gehouden conferentie van de CPN. Hoe het ook zij, in december stelde Reesema in Moskou voor om 'schon jetzt den Parteisekretär Bergsma durch einen energischen Organisator (zu) ersetzen... Einen derartigen Genossen gibt es in der Leitung. Wir meinen den Sekretär des Jugendverbandes, Goulooze'.³⁰ Enkele weken eerder had Reesema dezelfde suggestie ook al gedaan, maar toen noemde hij naast Goulooze ook nog A. Struik als mogelijke opvolger.³¹ Struik was als ingenieur in de Sovjet-Unie werkzaam en stond op het punt om naar Nederland terug te gaan om de rangen van de CPN-leiding te versterken. Zoals gezegd kwam Struik later niet meer in het stuk voor. Reesema's voordracht van Goulooze werd door het MELS overgenomen. Op de bewuste zitting van het *Politsekretariat* rapporteerde naast Reesema tevens S.I. Goesev (alias J.D. Drabkin³²), het hoofd van het MELS.

WEB-campagne tegen Goulooze

De keuze van Goulooze als opvolger van Bergsma viel het WEB rauw op het dak. Zoals gezegd had Silvio geen hoge pet van hem op. Het oordeel van de WEB-instructeur werd nog negatiever na Goulooze's terugkeer uit Moskou. Op 21 december meldde Silvio aan Berlijn dat Goulooze na aankomst toespelingen zou hebben gemaakt op gesprekken met de Komintern, waarover hij nog niets kon zeggen. Tegelijk liet hij doorschemeren, dat Silvio naar Moskou zou worden geroepen. Later schreef Silvio dat Goulooze met Van Riel, Bergsma en Seegers zou hebben gesproken over zijn wederwaardigheden in Moskou. Van de inhoud van die gesprekken èn van wat er in Moskou was bekoststofd, had de WEB-instructeur nog steeds geen weet. Wel zag hij dat het oppositionele drietal weer hoop kreeg: 'Das EKKI wird schon noch eingreifen, das WEB und S(ilvio) zur Ordnung rufen und alles wird noch gut' - zo zouden ze denken.³³ Een paar dagen later zou Silvio Goulooze zelfs als bondgenoot van het drietal aanmerken.³⁴ Achteraf bezien lijkt het erop dat Reesema Goulooze op de hoogte heeft gebracht van zijn uitverkoring door het *Politsekretariat*. Kennelijk heeft Goulooze daarvan iets in Nederland laten doorschemeren, wat dan door de onder vuur liggende partijleiding als een steun in de rug zal zijn ervaren.

Naar aanleiding van Goulooze's optreden stelde het WEB op 23 januari aan

Moskou voor om hem niet meer voor de functie van partijsecretaris in aanmerking te laten komen. Wel werd hem nog een plaats in het secretariaat toebedacht, maar ook dit ging uiteindelijk niet door. Aan Goulooze's val heeft ongetwijfeld ook het vernietigende oordeel over zijn functioneren in de CJB bijgedragen, dat WEB-secretaris Magnus (Gyptner) velde in een rapport aan de KJI. Magnus stelde vast dat de organisatorische toestand binnen de CJB zeer onbevredigend was en dat Goulooze zou hebben verhinderd dat de Bond stelling nam in het partijconflict. Verder constateerde hij in navolging van Silvio dat Goulooze na zijn terugkeer uit Moskou 'eine sehr schädliche politische Haltung' had aangenomen. Volgens Magnus had Goulooze eerst tot het kamp der oppositionelen behoord, maar had hij na de partijconferentie van november 1929, toen een 'rechts-opportunistisch blok' gestalte had gekregen, zich hierbij aangesloten. De conclusie van Magnus - die eerder secretaris van de KJI was geweest - luidde: 'es ist notwendig, Goulooze so bald wie möglich aus der Führung der Jugend zu entfernen'.³⁵

Terwijl Goulooze achter de schermen in ongenade was gevallen, verscheen in *de Tribune* een open brief van het presidium van het EKKI. Twee dagen nadat Magnus zijn vernietigende rapport over Goulooze aan Moskou had verstuurd, werd hierin de loftrumpet gestoken over 'zijn' CJB. De Bond werd de partij min of meer als voorbeeld gesteld; de CJB zou hebben aange-toond 'hoe het mogelijk is, radicaal met de oude methode te breken en het heele werk op de bedrijven te concentreren', aldus het presidium.³⁶ Dat dit fragment gepubliceerd kon worden, hing samen met het functioneren van de Komintern-bureaucratie. Niet alleen werkten WEB en MELS langs elkaar heen, daarnaast draaiden de molens van de Komintern traag. Met de voorbereiding van de brief was anderhalve maand eerder een begin gemaakt. Het ontwerp ervan kwam overigens uit de koker van Reesema.³⁷

Vanzelfsprekend veranderde er aan Goulooze's positie door deze brief niets. Enkele dagen later uitte Magnus zijn kritiek nog eens tijdens een vergadering van de leiding van de CJB.³⁸ Aan de vooravond van het partijcongres besloot de Bond vervolgens op aandringen van Magnus Goulooze te onthef-fen uit zijn functie van secretaris en hem terug te roepen uit het Centraal Comité van de CPN. Hij zou op deze posten 'de uitgesproken rechtsche elementen in de partij-discussie actief (hebben) geholpen' en zich hebben schuldig gemaakt aan 'fractiewerk tegenover de Communistische Internationale en haar vertegenwoordigers in Holland'.³⁹

Een dag later deed Goulooze openlijk boete. Hij bekende tot de groep der 'verzoeners' te hebben gehoord, waarachter de rechtse elementen zich hadden kunnen verschuilen. Goulooze nam nu scherp stelling tegen Van Riel en de zijnen en vóór de Komintern. Op het congres was zijn inbreng dermate positief, dat hij in de achting van de Komintern steeg. Ferguson rapporteerde: 'Comrade Goulooze's practical work is very efficient and we must try to win him more and more to our side'.⁴⁰ Ook Silvio meende dat er geen aanleiding meer bestond om hem buiten het Centraal Comité te hou-

den, waarop Goulooze in dit orgaan werd verkozen.⁴¹ De Leeuw, die in de anti-rechtse groep een belangrijke rol speelde, zag dit met lede ogen aan - hoewel hij erkende dat Goulooze zich op het congres had gerehabiliteerd. 'Wir werden sehen. Man muss mit ihm zusammenarbeiten'.⁴²

Schalkers partijsecretaris

Na het afvoeren van Goulooze als opvolger van Bergsma kwam het WEB meteen met een alternatief. Op 23 januari 1930 stelde Berlijn de relatief onbekende Schalker aan het Komintern-secretariaat voor. Vrijwel onmiddellijk ging Moskou akkoord; het had het WEB de vrije hand gegeven om naar eigen goeddunken de directieven wat betreft de personele samenstelling van de partijleiding aan te passen. Schalker maakte voor deze aanwijzing al deel uit van het Centraal Comité. Vóór zijn benoeming was hij voorzitter van de afdeling Delft en secretaris van het district Zuid-Holland geweest. Hij werkte in Delft op het kantoor van Calvé's Oliefabrieken en zat er in de gemeenteraad.

Dat Schalker over het nodige vertrouwen van Moskou beschikte, bleek uit het feit dat hij volgens de oorspronkelijke richtlijnen van het *Politsekretariat* was aangewezen om in het presidium zitting te nemen. In de rapporten aan het WEB nam hij echter geen prominente plaats in.⁴³ Wel meldde Silvio in december over hem aan Berlijn: 'Ich empfehle euch speziell den Artikel den Gen. Schalker aufmerksam zu lesen. Meiner Meinung nach stellt er die Probleme am schärfsten und am richtigsten.'⁴⁴ Dat deze beschouwing in de smaak viel, laat zich raden. In de eerste plaats stelde Schalker zich onvoorwaardelijk op achter de Komintern. Wie niet de nieuwe lijn wil aanvaarden, moet de partij uit. Daarnaast deed hij enkele organisatorische voorstellen om het functioneren van de partijleiding te verbeteren.⁴⁵

Toen Schalker in zijn artikel in *de Tribune* een 'krachtige leiding aan de kop der partij' bepleitte, kon hij niet vermoeden dat hij twee maanden later zelf voor deze post aangewezen zou worden. Op de dag dat het WEB Schalker als partijsecretaris aan Moskou voorstelde, verstuurde Silvio een brief aan Berlijn waarin hij hem als toekomstig secretaris bestempelde. Het voordeel van Schalker was dat hij over het vertrouwen van velen beschikte en niet tot een van de groepen binnen de CPN werd gerekend. Volgens Silvio zouden De Visser, Beuzemaker en Lakerveld zijn naam ook al eens hebben gesuggereerd.⁴⁶

Aanvankelijk was het WEB ingenomen met Schalker. Komintern-vertegenwoordiger Ferguson had goede woorden over voor zijn optreden tijdens het partijcongres. Al snel klonken echter negatieve geluiden. Vooral de wijze waarop de partijleiding in de zomer van 1930 de 'liquidatie' van de concurrerende communistische partij van Wijnkoop afhandelde, leidde tot spanningen. WEB-instructeur Neptun oordeelde in dit verband vernietigend over de CPN: 'Sie brauchen hier kein politischer Berater sondern ein Kindermäd-

chen. Sie sind hier Kinder. Wenn man nur für einen Augenblick weg ist, machen sie Dummheiten'.⁴⁷ Bij de kritiek van de Komintern kwam Schalker als eindverantwoordelijke vanzelfsprekend in de vuurlinie te liggen.

Opkomst De Groot

Al met al kwam er van de door het *Politsekretariat* begin 1930 uitgevaardigde directieven met betrekking tot de leiding van de CPN weinig terecht. Het leidende orgaan van de Komintern had naast Goulooze ook nog Seegers en De Visser als leden van het toekomstige partijsecretariaat aangewezen. Uiteindelijk nam niemand van dit drietal zitting. Goulooze viel om politieke redenen af, evenals Seegers. Laatstgenoemde werd door de WEB-instructeurs afgeschreven vanwege zijn vaak zwalkende politieke opstelling. Seegers zou zijn lidmaatschap van de gemeenteraad van Amsterdam wel blijven voortzetten, zelfs tot 1966. De Visser kwam niet meer in aanmerking 'da er vom Standpunkt der praktischen Arbeit aus überflüssig ist', aldus het Komintern-secretariaat.⁴⁸ Hun plaatsen werden na het partijcongres bezet door Schalker, G. Huizinga - secretaris van het district Amsterdam - en De Groot.

Evenals Schalker had De Groot zitting in het Centraal Comité. Hij was in 1899 geboren en van beroep diamantbewerker. De Groot was betrokken geweest bij de oprichting van de Belgische communistische partij en lid geweest van de Duitse en Franse. In 1926 trad hij toe tot de CPN. Amper een jaar later stapte hij op, vanwege een conflict met de partijleiding over een vakbondskwestie. Van de toenmalige partijtop had De Groot geen hoge dunk: hij beschouwde ze als een 'groepje dilettanten en zonderlingen'.⁴⁹ In juni 1928 werd De Groot weer lid van de CPN. Enige tijd later trad hij toe tot de vakbondscommissie.

In zijn herinneringen zou De Groot later schrijven, dat zijn stellingname in het partijconflict in 1929-1930 doorslaggevend was geweest voor zijn opkomst in de partijleiding. Het is '...juist mijn onverzoenlijke houding tegenover de trotskisten en de van Riel-leiding geweest, naast mijn werk in de vakbeweging, waardoor ik als het ware naar voren werd geschoven'.⁵⁰ Van dit alles was de Komintern op dat moment echter weinig bekend. Het *Politsekretariat* had in zijn instructies De Groot niet genoemd voor een plaats in de leidende gremia van de CPN. Ook in het rijtje namen dat Silvio later opstelde van mogelijke kandidaten voor de partijleiding, ontbrak hij.⁵¹ Wel werd De Groot in de reeds aangehaalde open brief van het presidium van het EKKI van eind januari 1930 genoemd. In de discussie voorafgaande aan het partijcongres zou hij - evenals Schalker - de problemen juist gesteld hebben.⁵²

Hoewel De Groot - noch in positieve, noch in negatieve zin - niet echt was opgemerkt door de Komintern, werd hij op het partijcongres van 15-17 februari 1930 toch in het partijsecretariaat gekozen. Tot een dag of vijf vóór

het congres valt zijn naam niet in de voorstellen met betrekking tot de samenstelling van de partijtop. Op 11 februari stuurde het WEB een definitief voorstel aan de Komintern, waarin zijn naam wellicht zal zijn vermeld. Dit document, dat als bijlage bij een brief werd verzonden, is echter nog niet boven water gekomen.⁵³

De Groot combineerde een behoorlijk aantal functies: hij was lid van het partijsecretariaat, van de vakbondscommissie en van de redactie van *de Tribune*. Binnen de CPN was niet iedereen gelukkig met de rijzende ster van De Groot. De Leeuw, die door het *Politsekretariat* was voorgedragen voor het politiek bureau en daarin ook zitting nam, vond de keuze van De Groot in het secretariaat wat onvoorzichtig, zo schreef hij aan Reesema. De Groot was 'wohl ein sehr intelligenter Arbeiter, aber politisch etwas unsicher und nicht frei von ultralinken Stimmungen'.⁵⁴ Ook Struik had zijn bedenkingen. In een brief aan Moskou noemde hij De Groot '...ein *jetzt* guter Genosse, aber er war während einiger Zeit bei den Links-Sozialdemokraten und bekämpfte die Partei'.⁵⁵ Schalker vertrouwde De Groot evenmin geheel. Enige tijd voordat De Groot als leider van de vakbondscommissie naar het congres van de Profintern (ook wel Rode Vakbonds Internationale genoemd) in Moskou zou vertrekken, schreef hij aan De Leeuw - die inmiddels CPN-vertegenwoordiger in Moskou was geworden: 'Het zal echter goed zijn dat jij een oogje in het zeil houdt'.⁵⁶

De Groot en de staking in de werkverschaffing

De bange vermoedens van deze prominente partijleden leken al snel bewaarheid te worden. In augustus 1930 raakte De Groot in een ernstig conflict met het politiek bureau verzeild. Aanleiding was de staking van werkloze arbeiders afkomstig uit Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht, die elders in het land tewerkgesteld waren. Zij legden in juli het werk neer uit protest tegen wat *de Tribune* de 'schandelijke uitbuiting en de slechte huisvesting' in de werkverschaffing noemde.⁵⁷ De Rode Vakbewegings Oppositie (RVO) poogde de leiding van de staking te verkrijgen. De RVO formuleerde een aantal eisen ter verbetering van de arbeidsvoorwaarden en riep tevens op tot een 'hongermarsch' naar Den Haag.⁵⁸ Na enkele weken verliep de staking echter, zonder dat het tot een optocht naar de residentie was gekomen.

Na de mislukking brak er in de kolommen van *de Tribune* een discussie los over de rol die de partij en de door haar geleide RVO bij de staking hadden gespeeld. De Groot mat hierin naast de positieve kanten de tekortkomingen breed uit.⁵⁹ Voor alles stelde hij vast 'dat de partijleiding, *als geheel*, volkomen *passief* tegenover deze staking heeft gestaan'. Weliswaar had hij tevens oog voor enkele feiten van de RVO, maar deze waren grotendeels terug te voeren op gebrekkige steun van de partij. Volgens De Groot vormde deze passiviteit een bewijs van 'het voortbestaan van de opportunist-

tische instelling van onze partij ten opzichte van den economischen strijd'. In het politiek bureau dat op 4 augustus bijeen kwam, was men niet gediend van deze weergave.⁶⁰ Op de agenda stond de bespreking van een ontwerp-resolutie over de politieke situatie, maar het grootste deel van de zitting ging over de staking. Neptun (alias Robert), de instructeur die namens het WEB aanwezig was, zou aan Berlijn het bestaan melden van 'very strong differences... between com. De Groot who leads the Trade Union Department and other Comrades in the P.B.'.⁶¹ Vooral De Visser trok flink van leer. Volgens hem had de partij - en dan in het bijzonder de RVO - bij de staking grote fouten gemaakt; de actie was niet goed voorbereid en evenmin goed geleid. Ook Van Lakerveld schaarde zich in dit koor van critici. Al deze kritiek daalde op RVO-leider De Groot neer. In zijn verdediging herhaalde hij zijn in *de Tribune* uiteengezette standpunt: de partij was passief gebleven, omdat zij nog altijd de economische strijd secundair zou achten. Zo schoof De Groot de schuld weer op het bordje van de partijleiding.

De WEB-instructeur nam hiermee echter geen genoegen en bepaalde dat er over de leiding van de staking zou worden gediscussieerd. Nadat De Groot een aantal fouten had toegegeven, bereikte men overeenstemming over een door Neptun voorgestelde formulering over deze kwestie.⁶² Deze werd opgenomen in de politieke resolutie. Naast enkele positieve woorden over de RVO zou het Centraal Comité hierin uitspreken 'dat in de leiding van deze staking bepaalde, zeer ernstige politieke afwijkingen voorkwamen. Voor deze fouten is de leiding van de R.V.O. verantwoordelijk'.⁶³ Deze laatste zinsnede, die op uitdrukkelijk verzoek van De Visser was opgenomen, kon De Groot in zijn zak steken. De Groot kreeg verder de opdracht van Neptun om een resolutie over de staking voor te bereiden voor de zitting van het Centraal Comité. Deze zou hij daar dan ook moeten toelichten. Voordat het zover was, vertrok De Groot echter halsoverkop naar Moskou, naar het congres van de Profintern. Schalker wees hem nog op het besluit van het politiek bureau, maar dat haalde niets uit. De Groot zei dat hij op 7 augustus in Hamburg op de boot naar Leningrad moest stappen. Hij liet de ontwerp-resolutie bij Schalker achter.

Op 10 en 11 augustus kwam het Centraal Comité bijeen. Neptun had van tevoren zijn instructies gegeven. Zo moest de politieke resolutie '...einstimmig angenommen werden. Das Polbüro muss ein Block sein, niemand darf ohne Erlaubnis des Polbüros gegen die Resolution sprechen'.⁶⁴ Inderdaad werd de resolutie unaniem aanvaard. Verder had de WEB-instructeur de voorzitter van de zitting en de inleiders aangewezen. Dat De Groot ontbrak, viel nogal slecht. Schalker deelde mee dat hij zonder ruggespraak naar het Profinterncongres in Moskou was vertrokken. Er gingen stemmen op om De Groot terug te roepen, maar door toedoen van Neptun verdween dit idee van tafel. Over de rol van de RVO - en daarmee over die van De Groot - bij de werklozenstaking werden harde noten gekraakt, met name door Schalker. De partijsecretaris noemde de wijze waarop tot de staking was opgeroepen

'platonisch'. Daarbij kwam dat toen de staking al mislukt was, de leiding van de RVO er in *de Tribune* nog een rooskleurig beeld van gaf. Schalker viel scherp uit tegen De Groot: 'Die Leitung der RGO muss zu 100% verbessert werden. So wie es jetzt geht, führt sie faktisch eine eigene Politik neben der Partei'. Verder vroeg hij zich nog af 'ob eine derartige verantwortliche Funktion dem Gen. de Groot überlassen werden kann'.⁶⁵

Het Centraal Comité deelde Schalkers kritiek, zo blijkt uit de verslagen. In een brief aan de in Moskou verblijvende De Leeuw schreef de partijsecretaris zelf dat in de discussie 'de dilettantistische en onverantwoordelijke wijze' naar voren was gekomen hoe De Groot als RVO-leider zijn taak had opgevat.⁶⁶ Het Centraal Comité verwees de door De Groot opgestelde resolutie, die hij bij Schalker had achtergelaten, naar de prullemand en stelde een nieuwe op. Deze resolutie was bedoeld om op het Profinterncongres behandeld te worden. Tot nu toe is dit document nog niet in het Komintern-archief gevonden, maar uit andere stukken is af te leiden dat er twee zaken in aan de kaak werden gesteld: het optreden van de RVO in de staking in de werkverschaffing, en de gang van zaken rond de samenstelling van de delegatie naar het congres van de Profintern. Voor beide kwesties werd De Groot verantwoordelijk gehouden.

De Groots aanval uit Moskou

In het verre Moskou kreeg De Groot er lucht van dat er een nieuwe resolutie was aangenomen, waarin zijn persoon er niet goed afkwam. CPN-vertegenwoordiger De Leeuw zal daarbij de rol van boodschapper hebben gespeeld. Schalker correspondeerde regelmatig met De Leeuw over partijaanlegenheden en deze zal op zijn beurt hierover met De Groot hebben gesproken. Ogenschijnlijk is het de laatste hierbij gelukt om De Leeuw voor zijn standpunt te winnen - zo bleek althans uit De Leeuws reactie op de politieke resolutie die Schalker naar Moskou had toegestuurd. Over de bewuste, door Neptun geformuleerde passage betreffende de RVO en de staking in de werkverschaffing schreef De Leeuw aan Schalker dat deze 'geheel verkeerd is gesteld'.⁶⁷ Zijn argumentatie was identiek aan die van De Groot: de belangrijkste fout was de passiviteit van de partij geweest, en hiervoor was haar leiding verantwoordelijk. Omdat De Leeuw niet over de protocollen van de bewuste zittingen beschikte, was hij zich er niet van bewust dat hij met dit standpunt tegen het WEB inging. De wat later toegepaste resolutie over de RVO boorde De Leeuw ook de grond in. Al met al vroeg hij zich af 'wat de grond is voor deze plotselinge campagne tegen d.G.'.⁶⁸

Deze onverdachte steun van De Leeuw - die immers ook zo zijn reserves bij de opkomst van De Groot had gehad - zal De Groot goed zijn uitgekomen. Naar aanleiding van de door het Centraal Comité aangenomen RVO-resolutie opende hij vanuit Moskou een frontale aanval op de partijleiding. In een

brief aan het Centraal Comité kaatste De Groot alle kritiek op zijn persoon terug volgens het bekende stramen: de partijleiding zou zich aan 'opportunistische passiviteit' schuldig hebben gemaakt. Ook gaf hij De Visser nadrukkelijk een veeg uit de pan. In wezen hield De Groot dus vast aan de opvattingen die hij in *de Tribune* had uiteengezet en die impliciet waren veroordeeld door het WEB, bij monde van Neptun. Dat De Groot in zijn brief tussen neus en lippen door ook nog eens afstand nam van de betreffende passage in de algemene resolutie, behoefde dan ook geen verbazing te wekken - alhoewel het natuurlijk wel als een inbreuk op de partijdiscipline kon worden opgevat. De Groot schreef verder de afwezigheid van elke vorm van zelfkritiek bij de partijleiding op te vatten als een terugval naar de politieke lijn van vòòr het partijcongres.⁶⁹ Dit zou de nog in de partij bestaande rechtse oppositie in de partij in de hand werken. Het roer moest zonder dralen worden omgegooid, aldus De Groot, die verder nog meldde dat hij min of meer op last van de Profintern voortijdig naar Moskou was afgereisd.

De Groot terechtgewezen door de Komintern

Het conflict tussen het Centraal Comité enerzijds en De Groot anderzijds viel slecht bij de Komintern. Het WEB gaf Neptun opdracht om de kwestie uit te zoeken. In zijn rapport meldde deze dat op de bewuste zitting van het politiek bureau van begin augustus de zaak zou zijn uitgesproken. De Groot zou toen door de bocht zijn gegaan: 'Comrade De Groot stated openly that there were no differences, that he was agreed with the various criticisms which had been made, and he agreed with the formulation which was included in the political resolution which was to be submitted to the Central Committee'.⁷⁰ Deze constatering van de WEB-instructeur verschilde behoorlijk van de beweringen in de brief van De Groot.

De Komintern nam de zaak hoog op. Eind september boog het *Politsekretariat* zich maar liefst driemaal over de 'Frage de Groot'. Schalker was eerder die maand voor gesprekken in Moskou geweest. Mede op basis van zijn rapportage had het MELS een resolutie voorbereid. In het eerste ontwerp kregen zowel De Groot als het Centraal Comité er van langs. De laatste werd onder meer in krasse bewoordingen verweten zich passief te hebben opgesteld, onder het voorwendsel dat de RVO de staking diende te leiden.⁷¹ In de versie die het *Politsekretariat* uiteindelijk aanvaardde, was de kritiek op de partijleiding een stuk milder geformuleerd. Zij werd nog wel van passiviteit beticht, maar de medeverantwoordelijkheid voor de mislukking van de staking kreeg een ander aanzien doordat de beschuldigende vinger nu vooral ook in de richting van de RVO ging: 'Die Parteileitung kannte zur Genüge die organisatorische und ideologische Schwäche unserer Gewerkschaftsopposition, so dass sie schon aus diesem Grunde nicht in der Lage war, eine Aufgabe zu erfüllen, die doch eine Aufgabe der Gesamtpartei

ist.⁷² De partijtop had dus moeten inzien dat de RVO de actie mogelijk niet aan zou kunnen.

Wat onveranderd bleef in de aangepaste versie, waren de harde woorden aan het adres van De Groot. Het *Politsekretariat* veroordeelde 'aufs entscheidende das undisziplinierte Verhalten des Gen. de Groot, ganz besonders aber seinen Brief, der ein Musterbeispiel ultralinker Kritik der Fehler des ZK ist.'⁷³ Kennelijk had De Groot een indringend gesprek met het MELS gehad, want in het besluit werd gemeld dat hij zijn brief had ingetrokken. Het politiek bureau van de CPN diende echter na te gaan, 'in welchem Masse Gen. de Groot seine Fehler auch tatsächlich berichtet hat'. Het verzoek van Schalker namens het politiek bureau om De Groot uit de RVO terug te trekken, werd van de hand gewezen.

RVO-secretariaat

Wie verwacht had dat De Groot na deze vermaning door het *Politsekretariat* een toontje lager zou zingen, kwam bedrogen uit. De Profintern had een resolutie aangenomen, waarin de CPN onder meer werd opgedragen een bezoldigde secretaris aan te stellen voor het RVO-werk. De Groot meende dat hij voor deze benoeming in aanmerking kwam; Moskou was per slot van rekening niet ingegaan op de suggestie om hem uit zijn RVO-functie te zetten. Schalker wilde De Groot echter niet op deze post en stelde Schaap voor.⁷⁴ Hij werd hierin gesteund door de Komintern. Na overleg tussen het WEB en het Europees secretariaat van de Profintern werd besloten Schaap in deze functie te benoemen. De Groot zou samen met hem deel uitmaken van het secretariaat van de 'economische commissie'. Toen dit punt in het politiek bureau ter sprake kwam, ontvlamde De Groot. Het rapport dat Neptun naar Berlijn stuurde, is in dit opzicht onthullend.⁷⁵ De Groot zou de functie hebben opgeëist en daarbij nogal tekeer zijn gegaan tegen de partijleiding. Enkele leden maakte hij voor leugenaars en saboteurs uit. 'Er sagte ferner er habe Recht gehabt, als er die Partei seinerzeit verliess,' aldus Neptun⁷⁶ - en dat terwijl De Groot eerder dat jaar in *de Tribune* nog publiekelijk had verklaard dat zijn uittreden 'een grove fout' was.⁷⁷

Besloten werd eerst met een vertegenwoordiger van de Profintern te overleggen. De Groots kansen waren er echter bepaald niet groter geworden, gezien het negatieve oordeel dat Neptun over hem velde: 'Ich bin überzeugt, dass die Wahl von de Groot würde die ganze Parteiführung zugrunde richten. Zweitens ist Gen. de Groot ein ultra-linker Sektierer, und er würde die R.G.O. Arbeit paralyisieren... Meine jetztige Meinung nach, soll er mit der RGO Arbeit nicht beauftragt werden'.⁷⁸ Inderdaad werd niet De Groot, maar Schaap benoemd - met de volledige instemming van de Komintern en de Profintern.

De hele geschiedenis had De Groots positie geen goed gedaan, in ieder geval niet bij Schalker. De partijsecretaris schreef aan De Leeuw in Moskou, dat

De Groot 'zich meer en meer (laat) kennen als iemand met wien de allergrootste voorzichtigheid ten opzichte van het geven van verantwoordelijk werk moet worden genomen'.⁷⁹ Schalker trok zelfs de loyaliteit van De Groot in twijfel. Bij de keuze voor Schaap had meegespeeld dat de partijleiding niet de verantwoordelijkheid op zich had willen nemen om De Groot als RVO-secretaris 'in de gelegenheid te stellen zich posities te scheppen waarvan hij later tegen de partij zou kunnen gaan gebruik maken'. Niettemin erkende Schalker de kwaliteiten van De Groot en wilde hij deze graag voor de partij behouden. Hij deed zijn best om De Groot bij het partijwerk te betrekken, maar 'het staat echter te vreezen dat hy zal saboteren'. De Groot had al voorgesteld om hem nu maar meteen uit de partij te gooien nu hij geen secretaris werd. 'Wij zullen niets onbeproefd laten zoo goed mogelijk met hem te manoevreeren doch het zal zeer moeilijk zijn en op den duur wel onmogelijk blijken', aldus Schalker.⁸⁰

Aan het einde van 1930 verliep de samenwerking in het tamelijk nieuwe partijsecretariaat door deze botsingen nogal stroef. Vooral de betrekkingen tussen Schalker en De Groot waren verstoord. De laatste was nogal 'gebeten' op de partijsecretaris, zo liet deze aan De Leeuw weten.⁸¹ De Groot zou het doen voorkomen alsof Schalker hem eruit wilde werken. Nadat De Groot bepaalde kritiek had gekregen, deed hij een scherpe uitval naar Schalker en dreigde dat deze 'desnoods tot voor de hoogste instantie ter verantwoording geroepen zou worden'.

Goulooze's come-back

Zoals reeds vermeld werd Goulooze op het partijcongres van februari tot lid van het Centraal Comité gekozen. Door zijn boetedoening was hij weer in genade aangenomen. Ongetwijfeld zullen slechts weinigen buiten het WEB en het MELS weet hebben gehad van het feit dat hij oorspronkelijk door het *Politsekretariat* was genomineerd als partijsecretaris. Zelf zal hij er ook niet mee te koop hebben gelopen. Ondanks zijn degradatie bleef Goulooze zich voor de partij inzetten. Zo werd hij medeverantwoordelijk voor het district Noord-Holland, samen met Huizinga.

Ook in politiek opzicht liet Goulooze zich weer gelden. Dat de Komintern hem had laten vallen zou hij als een politieke terechtwijzing kunnen hebben opgevat, maar dat deed Goulooze niet - althans niet op de vergadering van het Centraal Comité van begin augustus (de zitting waar De Groot ontbrak). Een half jaar nadat Goulooze onder druk van Moskou door de bocht was gegaan en publiekelijk zijn zonden had beleden, nam hij de partijleiding - en Schalker, zijn remplaçant als partijsecretaris - flink op de korrel. Roomser dan de paus beschuldigde de voormalige 'verzoener' het politiek bureau ervan het rechtse gevaar niet hard genoeg te bestrijden. Verder vond Goulooze het vreemd dat De Groot de mislukking van de staking in de werkverschaffing in de schoenen kreeg geschoven, terwijl het politiek bureau

daarvoor toch de eindverantwoordelijkheid droeg.⁸²

Goulooze's inbreng viel slecht bij Schalker en Neptun. De partijsecretaris betichtte Goulooze ervan amper iets positiefs te berde te brengen en sprak van 'einem unzulässlichen Pessimismus'.⁸³ Neptun interpreteerde in zijn verslag aan het WEB de bijdrage van Goulooze als 'another attack of the former opportunist leadership upon the new leadership'.⁸⁴ De aanval van Goulooze kwam aldus als een boemerang bij hem zelf terug, maar zou zijn politieke carrière echter niet schaden.

Epiloog

In de jaren 1929-1930 zette de Komintern in de CPN de zaken naar haar hand. De in haar ogen politiek en organisatorisch slecht functionerende partijleiding werd aan de kant geschoven. Daarvoor in de plaats kwamen niet de voorvechters van de nieuwe koers - De Leeuw, Beuzemaker en Van Lakerveld, die als zodanig ook erkend werden door de WEB-instructeurs. Van dit drietal bracht alleen Beuzemaker het op het partijcongres tot kandidaat-lid van het secretariaat. De voorkeur van de Komintern ging uit naar leden van de partijleiding die meer op het tweede plan stonden - Goulooze, Schalker en De Groot.

Dat dit personeelsbeleid risico's met zich meebracht, bleek al snel. Met de hoogstwaarschijnlijk door Reesema bepleite Goulooze vergiste Moskou zich. De WEB-rapporten hadden van hem geen gunstig beeld gegeven. Toen Goulooze plotseling in de directieven van het *Politsekretariat* opdook, moet bij het WEB het alarm zijn afgegaan. Moskou was snel door Berlijn van haar keuze afgebracht en liet Goulooze vallen als een baksteen. Deze kon het vege politieke lijf redden door een openbare schuldbekentenis in *de Tribune* en op het partijcongres. Goulooze's vertrek uit het politieke centrum was echter van korte duur. Eind 1930 nam hij zitting in het politiek bureau en werd hij organisatiesecretaris. Later kreeg hij de verantwoordelijkheid voor de partijbeveiliging, en in het midden van de jaren dertig kwam Goulooze in dienst van de Komintern en kreeg hij de leiding over het illegale apparaat dat de telegrafische verbindingen met Moskou moest onderhouden.⁸⁵ Het vertrouwen van de Komintern in hem was kennelijk geheel hersteld.

Evenals Goulooze zal ook De Groot Moskou aanvankelijk zijn tegengevalen. Hij belandde zeer onverwacht in het secretariaat. Zijn wispelturigheid en eigengereidheid maakten dat er niet eenvoudig met hem viel samen te werken. Zelfs de schrobbering van het *Politsekretariat* bracht daarin weinig verandering. De Groot werd voor het secretariaat van de RVO gepasseerd, maar het duurde niet lang of hij had de slecht functionerende Schaap op deze post vervangen. Tijdens de economische crisis van de jaren dertig kon hij zich in deze functie goed profileren. Dat hij in 1938 door de Komintern tot partijsecretaris werd uitverkoren - in plaats voor Schalker -, kan dan ook weinig verwondering wekken.

Dat Goulooze en De Groot in de CPN kwamen boven drijven, hing ongetwijfeld samen met hun organisatorische capaciteiten. Zoveel waren er niet in de partij die op dat vlak hun sporen hadden verdiend. Hun valse start heeft hun loopbaan niet wezenlijk geschaad. De Groot zou tegen het eind van de jaren dertig de eerste man van de CPN worden; Goulooze was achter de schermen invloedrijk. Dat de laatste de eerste in zijn greep naar de macht in de weg zou staan, bleek overduidelijk in 1940. Het conflict tussen beiden zou pas na de oorlog definitief in het voordeel van De Groot worden beslecht.

noten

1. Ger Harmsen, *Rondom Daan Goulooze. Uit het leven van kommunisten*, Nijmegen, 1980, 14.
2. De auteur bereidt een proefschrift voor over de betrekkingen tussen de CPN en de Komintern in de jaren 1919-1943. Deze bijdrage vormt de eerste tussentijdse rapportage van dit promotie-onderzoek. Deze uitkomsten worden hier dan ook onder enig voorbehoud gepresenteerd; nader archiefonderzoek kan nog tot andere inzichten leiden.
3. Geruime tijd werd de CPN in het Komintern-jargon aangeduid als Communistische Partij Holland (CPH); hier wordt consequent de afkorting CPN gebruikt. Zie over de naamswisselingen A. Struik, 'De naamsverandering', in: *Cahiers over de geschiedenis van de Communistische Partij van Nederland*, 2, Amsterdam, 1979, 80-84.
4. A.A. de Jonge, *Het communisme in Nederland. De geschiedenis van een politieke partij*, Den Haag, 1972, 53.
5. Zie hiervoor G. Harmsen, 'Kommunistische vakbewegingspolitiek tussen de wereldoorlogen', in: *idem, Nederlands kommunisme. Gebundelde opstellen*, 119.
6. 'An die Zentralkomitees der Kommunistischen Parteien', 24 oktober 1928. *RTsChIDNI*; 495/20/795.
7. P. Huber, *Stalins Schatten in die Schweiz. Schweizer Kommunisten in Moskau: Verteidiger und Gefangene der Komintern*, Zürich, 1994, 423.
8. Huber, *op.cit.*, 145-160.
9. Zie Hans Olink, *De vermoorde droom. Drie Nederlandse idealisten in Sovjet-Rusland*, Amsterdam, 1993, 113.
10. P. de Groot, *De dertiger jaren. Herinneringen en overpeinzingen*. Dln. 1, Amsterdam, 1965, 86.
11. Brief van Bergsma aan het presidium van het EKKI, 4 oktober 1928. *RTsChIDNI*; 495/172/73.
12. Protocol zitting Centraal Comité van 3 en 4 augustus 1929. *RTsChIDNI*; 495/172/31.
13. Zie 'Bericht der Genossen Ferguson über Holland in der WEB-Sitzung vom 22.1.30'. *RTsChIDNI*; 499/1/16.

14. 'Entwurf eines Briefes an WEB über die holländische Frage', opgesteld door het MELLS, 5 augustus 1929. *RTsChIDNI*; 495/28/30.
15. 'Entwurf eines Briefes an WEB über die holländische Frage', afkomstig van het MELLS, 5 augustus 1929. *RTsChIDNI*; 495/28/30.
16. 'Schreiben des Genossen de Vries [De Leeuw] an das Sekretariat der KP Hollands', 15 november 1929. *RTsChIDNI*; 495/25/581.
17. 'An das Z.K. der K.P. Hollands', afkomstig van het WEB, 29 november 1929. *RTsChIDNI*; 499/1/8.
18. 'An das Z.K. der K.P. Hollands', afkomstig van het WEB, 13 januari 1930. *RTsChIDNI*; 495/28/47.
19. 'Ontwerp Politieke Resolutie', in: *de Tribune*, 14 februari 1930.
20. 'Betrifft Brief des Genossen Bergsma', afkomstig van Silvio, 28 november 1929. *RTsChIDNI*; 495/28/44B.
21. Brief van Silvio aan het WEB, 22 januari 1930; *RTsChIDNI*; 495/28/44B.
22. I. Cornelissen, *De GPOe op de Overtoom. Spionnen voor Moskou 1920-1940*, Amsterdam, 1989, 70-71.
23. Rapport van Silvio aan het WEB, 19 december 1929. *RTsChIDNI*; 495/28/44B.
24. 'Entwurf an die Delegierten den Kongresses der K.P. Hollands, an die Mitglieder der Partei'; tweede versie van 27 december 1929. *RTsChIDNI*; 495/28/30A.
25. 'Auszug aus dem Protokoll des WEB vom 13.1.30'. *RTsChIDNI*; 495/28/47.
26. Brief van Silvio aan Magnus, 19 januari 1930. *RTsChIDNI*; 495/28/44B.
27. 'Bericht des Genossen de Visser in der Sitzung des WEB am 31.1.30'. *RTsChIDNI*; 499/1/16.
28. 'Direktive an das WEB für den Parteitag der KP Hollands', 6 januari 1930. *RTsChIDNI*; 495/3/194.
29. Harmsen, *Goulooze*, 21-74, 81.
30. 'Die Lage in der K.P. Hollands vor der Parteikonferenz vom 9/10. November', 2 december 1929. *RTsChIDNI*; 495/25/581.
31. 'Vorbemerkung' bij het 'Schreiben des Genossen Bergsma' van Reesema, 28 november 1929; *RTsChIDNI*; 495/25/581.
32. B. Studer, *Un parti sous influence. Le Parti communiste suisse, une section du Komintern 1931 à 1939*, Lausanne, 1994, 736.
33. Brief van Silvio aan Moskou, 21 december 1929 en aan Magnus, 19 januari 1930. *RTsChIDNI*; 495/28/44B.
34. Brief van Silvio aan het WEB, 22 januari 1930. *RTsChIDNI*; 495/28/44B.
35. Brief van Magnus aan de Kommunistische Jugend Internationale; 27 januari 1930. *RTsChIDNI*; 499/1/22; zie ook 'Bericht über Holland an das WEB von Magnus', 29 januari 1930. *RTsChIDNI*; 499/1/16.
36. Zie *de Tribune*, 29 januari 1930.

37. 'Thesen zum Schreiben an die K.P.H. (von Reesema)', 10 december 1929. *RTsChIDNI*; 495/28/30A.
38. Harmsen, *Goulooze*, 77-78.
39. *De Tribune*, 15 februari 1930.
40. 'Report over the Party Congress in Holland', opgesteld door Ferguson, z.d. *RTsChIDNI*; 499/1/16.
41. 'Bericht ueber den Verlauf des Kongresses der K.P.H.', opgesteld door Silvio, 20 februari 1930. *RTsChIDNI*; 495/28/44B.
42. 'Auszug aus einem Schreiben des Genossen de Leeuw an den Genossen Reesema', z.d. *RTsChIDNI*; 495/172/38.
43. Er zijn tot nog toe geen aanwijzingen gevonden die de bewering van A.P. Dimitrijev en K.K. Sjirinja in hun artikel tegen De Groot staven, dat Schalker 'actief' aan de voorbereiding van het congres zou hebben deelgenomen; zie *idem*, 'Tegen de historische waarheid in', in: *Communistische Notities*, nr. 35, febr./mrt. 1972, 7.
44. Brief van Silvio aan het WEB, 9 december 1929. *RTsChIDNI*; 495/28/44B.
45. *De Tribune*, 23 november 1929.
46. Brief van Silvio aan het WEB, 22 januari 1930. *RTsChIDNI*; 495/28/44B.
47. 'Brief von Neptun', 24 juni 1930 aangekomen. *RTsChIDNI*; 495/28/44B.
48. 'Auszug aus dem Brief des Sekretariats des EKKI an WEB', 2 februari 1930. *RTsChIDNI*; 495/28/47.
49. Ger Harmsen, 'Hoe groot is De Groot?', in: *idem*, *Nederlands kommunistisme*, 345.
50. De Groot, *op.cit.*, 54.
51. Brief van Silvio aan het WEB, 22 januari 1930. *RTsChIDNI*; 495/28/44B.
52. Zie *de Tribune*, 29 januari 1930. De Groots artikel verscheen in *de Tribune* van 4 december 1929.
53. Zie de brief van Alarich aan de Komintern, 11 februari 1930. *RTsChIDNI*; 499/1/17.
54. 'Auszug aus einem Schreiben des Genossen de Leeuw an den Genossen Reesema', z.d. [februari 1930]. *RTsChIDNI*; 495/172/38. Het citaat dat Dimitrijew en Sjirinja geven stemt hiermee bepaald niet overeen en is aanmerkelijk negatiever: 'Hij [De Groot] is natuurlijk een intelligente arbeider, maar hij is in politiek opzicht een niet volkomen betrouwbare kameraad, omdat hij aangestoken is door ultra-linkse stemmingen'; *op.cit.*, 7. Aangezien de originele brief van De Leeuw nog niet boven water is gekomen, kan de verantwoordelijkheid voor de foutieve vertaling liggen bij Reesema, Dimitrijew en Sjirinja, of bij de uitgever van *Communistische Notities*, F. Baruch.

55. 'Brief des Gen. Struik über Holland', 11 maart 1930. *RTsChIDNI*; 495/172/76.
56. Brief van Schalker aan De Leeuw, 12 juni 1930. *RTsChIDNI*; 495/172/38.
57. *De Tribune*, 9 juli 1930.
58. *De Tribune*, 15 juli 1930.
59. *De Tribune*, 31 juli, 2 en 4 augustus 1930.
60. 'Sitzung des Pol-Büros von Montag, den 4. August 1930'. *RTsChIDNI*; 495/172/36.
61. 'Report on Dutch C.C. Plenum', ongedateerd, zonder ondertekenaar maar Robert/Neptun. *RTsChIDNI*; 495/28/44B.
62. *Ibidem*. Noch in dit rapport, noch in het protocol van de zitting van het polburo is melding gemaakt van welke fouten De Groot toefaf.
63. *De Tribune*, 13 augustus 1930.
64. 'Sitzung des Pol-Büros von Montag, den 4. August 1930'. *RTsChIDNI*; 495/172/36.
65. Protocol van de zitting van het Centraal Comité, 9 en 10 augustus 1930. *RTsChIDNI*; 495/172/36.
66. Brief van Schalker aan De Leeuw, 11 augustus 1930. *RTsChIDNI*; 495/172/38.
67. Brief van De Leeuw aan Schalker, 18 augustus 1930 (brief is onjuist gedateerd op 18 juli 1930). *RTsChIDNI*; 495/172/38.
68. Brief van De Leeuw aan Schalker, 26 augustus 1930. *RTsChIDNI*; 495/172/38.
69. 'An das Zentralkomitee der K.P. Holland' van P. de Groot, 26 augustus 1930. *RTsChIDNI*; 495/172/36.
70. Rapport van Neptun aan het WEB, 28 augustus 1930. *RTsChIDNI*; 495/28/44B. Grammaticale onvolkomenheden in het citaat.
71. 'Resolutionsentwurf zur holländischen Frage', 19 september 1930. *RTsChIDNI*; 494/28/44A.
72. 'An das Polbüro des ZK der K.P. Hollands', 30 september 1930. *RTsChIDNI*; 495/4/56.
73. 'An dat Polbüro des ZK der K.P. Hollands', afkomstig van het MELs, 30 september 1930. *RTsChIDNI*; 495/4/56.
74. 'Brief der holländischen Partei', 5 oktober 1930. *RTsChIDNI*; 495/172/76.
75. 'Bericht von Neptun', 10 november 1930. *RTsChIDNI*; 495/28/44B.
76. *Ibidem*.
77. *De Tribune*, 4 februari 1930.
78. Zie noot 77.
79. Brief van Schalker aan De Leeuw, 18 oktober 1930. *RTsChIDNI*; 495/172/38. Zie ook Dimitrijew en Sjininja, *op.cit*.
80. Brief van Schalker aan De Leeuw, 18 oktober 1930. *RTsChIDNI*; 495/172/38.

81. Brief van Schalker aan De Leeuw, 5 november 1930. *RTsChIDNI*; 495/172/38.
82. Sitzung der Zentrale am 9. und 10. August 1930. *RTsChIDNI*; 495/172/36.
83. *Ibidem*.
84. 'Report on Dutch C.C. Plenum', ongedateerd, zonder ondertekenaar maar Neptun/Robert. *RTsChIDNI*; 495/28/44B.
85. Harmsen, *Goulooze*, 123-128.